

Sygn. akt III CSK 199/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 marca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Kwaśniewski

SSA Janusz Kaspryszyn

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa Centrum Usług Specjalistycznych [...]przeciwko A. R.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej

w dniu 10 marca 2016 r.,

skargi kasacyjnej pozwanego

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 24 lutego 2015 r.,

- 1) oddala skargę kasacyjną;**
- 2) zasądza od pozwanego na rzecz strony powodowej kwotę 2717 (dwa tysiące siedemset siedemnaście) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Strona powodowa - Centrum Usług Specjalistycznych wniosła o zasądzenie na jej rzecz od pozwanego A. R. kwoty 78.413,04 zł z odsetkami ustawowymi od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty tytułem zwrotu nienależnego świadczenia w postaci wynagrodzenia za członkostwo w Radzie Nadzorczej strony powodowej za okres od 2007 do 2011 r.

Wyrokiem z dnia 1 października 2014 r. Sąd Okręgowy w K. uwzględnił powództwo. Ustalił, że Centrum Usług Specjalistycznych [...] spółka z o.o. jest spółką prawa handlowego, w której całość kapitału zakładowego przysługuje Centralnej Stacji [...] S.A. - jednoosobowej spółce Skarbu Państwa. W okresie od dnia 29 czerwca 2009 r. do dnia 11 października 2011 r. pozwany pełnił w tej Spółce funkcję członka rady nadzorczej. W okresie od czerwca 2009 r. do czerwca 2010 r. pozwany zasiadał równocześnie w dwóch radach nadzorczych: Polskiego Wydawnictwa [...] S.A. - jednoosobowej spółki Skarbu Państwa - oraz strony powodowej. Nadto, pozwany w okresie od kwietnia 2009 r. był prezesem zarządu w spółce P., która była jednoosobową spółką, w której 100% udziałów posiadało Przedsiębiorstwo Wydawnicze [...] S.A., którego jedynym akcjonariuszem był Skarb Państwa.

W oświadczeniu z dnia 17 czerwca 2009 r. pozwany podał, że nie mają do niego zastosowania ograniczenia i zakazy pełnienia funkcji we władzach spółek wynikające z przepisów prawa, m.in. z ustawy z dnia 3 marca 2000 r. o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi. W przypadku zaistnienia okoliczności stanowiących przeszkodę do uczestniczenia w radzie nadzorczej zobowiązał się do złożenia w terminie 7 dni od zaistnienia tych okoliczności rezygnacji z uczestniczenia w radzie nadzorczej. W okresie uczestnictwa pozwanego w radzie nadzorczej powodowej Spółki zostało mu wypłacone wynagrodzenie brutto w kwocie 53.406,22 zł. Na kwotę tę składało się wynagrodzenie netto za okres od lipca 2009 r. do sierpnia 2011 r. w wysokości 43.598,60 zł, zaliczki na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych za ten okres od wypłaconego wynagrodzenia w wysokości 5.001 zł oraz składki na ubezpieczenie zdrowotne za ten okres - w kwocie 4.806,62 zł.

W dniu 29 czerwca 2009 r. Zwyczajne Zgromadzenie Wspólników powodowej Spółki podjęło uchwały nr 14 i 15 o powołaniu jej członków rady nadzorczej IV kadencji, w tym pozwanego. Uchwały weszły w życie z dniem ich podjęcia. Na mocy uchwały nr 8 z dnia 28 czerwca 2011 r. Zwyczajnego Zgromadzenia Wspólników powodowej Spółki zostali powołani członkowie jej rady nadzorczej V kadencji, w tym pozwany. Uchwała weszła w życie z dniem podjęcia. W dniu 11 października 2011 r. Nadzwyczajne Zgromadzenie Wspólników powodowej Spółki podjęło uchwałę nr 1 o rozwiązaniu z mocy prawa rady nadzorczej Spółki powołanej w dniu 29 czerwca 2009 r. i w dniu 28 czerwca 2011 r. z dniem powołania, z uwagi na naruszenie art. 4 ust. 1 „ustawy kominowej”, co wykazała kontrola NIK. Uchwałą nr 55/2011 z dnia 12 października 2011 r. zarząd strony powodowej zwrócił się do Zgromadzenia Wspólników o podjęcie uchwały określającej warunki odpowiedzialności poszczególnych członków rozwiązanej rady nadzorczej Spółki - na mocy art. 14 ust. 1 „ustawy kominowej”.

W wystąpieniu pokontrolnym z dnia 19 grudnia 2011 r. Najwyższa Izba Kontroli negatywnie oceniła dopuszczenie do udziału w pracach rady nadzorczej osób, które nie mogły w niej zasiadać w związku z art. 4 ust. 1 „ustawy kominowej”, gdyż w chwili powołania i później były członkami rad nadzorczych innych spółek, do których zastosowanie miał ten przepis. Dotyczyło to także pozwanego, który w okresie od dnia 29 czerwca 2009 r. do dnia 30 czerwca 2010 r. (do zakończenia pracy w radzie nadzorczej Polskiego Wydawnictwa [...] S.A.) był równocześnie członkiem rady nadzorczej powodowej Spółki i rady nadzorczej P. S.A. Stosownie do przepisu art. 14 ust. 1 „ustawy kominowej”, rada powołana w dniu 29 czerwca 2009 r. uległa rozwiązaniu z mocy prawa za nieprzestrzeganie przepisów tej ustawy. Z tego samego powodu rozwiązaniu uległa rada powołana w dniu 28 czerwca 2011 r. NIK stwierdził również, że w związku z udziałem w radzie powodowa Spółka wypłaciła pozwanemu do sierpnia 2011 r. z tytułu jego wynagrodzenia kwotę 53.406,22 zł.

W dniu 9 stycznia 2012 r. Nadzwyczajne Zgromadzenie Wspólników powodowej Spółki podjęło uchwałę nr 1, na mocy której zobowiązało zarząd tej Spółki do podjęcia niezbędnych działań zmierzających do wyegzekwowania m.in. od pozwanego nienależnie wypłaconych w latach 2009-2011 świadczeń w kwotach

brutto wraz z odsetkami. Pismem z dnia 7 lutego 2014 r. pozwany został wezwany przez powodową Spółkę do zapłaty kwoty 77.081,58 zł (wynagrodzenie z tytułu uczestnictwa w radzie nadzorczej w latach 2009-2011 wraz z podatkiem dochodowym od osób fizycznych od tego wynagrodzenia oraz składkami na ubezpieczenie zdrowotne, powiększonych o odsetki ustawowe na dzień 31 stycznia 2014 r.).

Sąd Okręgowy za nieuzasadniony uznał podniesiony przez pozwanego zarzut przedawnienia dochodzonego roszczenia. Wskazał na rozróżnienie działań podmiotów prawa w sferach związanych z działalnością gospodarczą oraz związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa, które nie polegają na prowadzeniu działalności gospodarczej, tj. nie polegają na uczestnictwie w obrocie gospodarczym, nie prowadzą do wytworzenia dóbr materialnych i nie przynoszą żadnego zysku. Rola pozwanego jako członka rady zarządu spółki prawa handlowego łączyła się z zadaniami dotyczącymi prowadzenia przedsiębiorstwa, co wyklucza, aby roszczenie o zwrot wypłaconego wynagrodzenia związane było z działalnością gospodarczą powodowej Spółki. Nie było to także roszczenie wynikające ze stosunku pracy (roszczenie pracownicze). Z tych przyczyn Sąd Okręgowy przyjął 10-letni termin przedawnienia roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia (art. 410 § 2 k.c.).

Pozwany od dnia 29 czerwca 2009 r. do dnia 30 czerwca 2010 r. był jednocześnie członkiem rad nadzorczych w dwóch spółkach objętych dyspozycją art. 4 ust. 1 „ustawy kominowej” i z tej przyczyny ma do niego zastosowanie ten przepis, który zakazuje pełnienia funkcji członka rady nadzorczej w więcej, niż jednej wskazanej w tej ustawie spółce. Pozwany złamał ten zakaz, dlatego co do zasady roszczenie strony powodowej było zasadne, bowiem doszło do bezpodstawnego wzbogacenia - nastąpiło zubożenie po stronie powodowej, a wzbogacenie po stronie pozwanego - tak w zakresie tych kwot, które zostały wypłacone pozwanemu jako wynagrodzenie netto, jak również co do składek odprowadzonych na ubezpieczenie zdrowotne, a także na podatek dochodowy od osób fizycznych. Prawidłowo od wypłaconego pozwanemu wynagrodzenia z tytułu udziału w radzie nadzorczej powoda został odprowadzony podatek oraz składki na ubezpieczenie zdrowotne. Wysokość świadczenia podlegającego zwrotowi obliczać

należało w wysokości brutto (wraz z daninami publicznymi). Powołując się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2009 r., V CSK 371/08, Sąd pierwszej instancji przyjął, że zapłata przez płatnika podatku dochodowego, który obciążał podatnika tego podatku, może oznaczać stan bezpodstawnego wzbogacenia podatnika kosztem majątku płatnika i uzasadniać roszczenie o zwrot zapłaconej kwoty podatku na podstawie art. 405 i nast. k.c. Analogiczną zasadę należało przyjąć w odniesieniu do uiszczonych przez płatnika składek na ubezpieczenie zdrowotne.

W ocenie Sądu pierwszej instancji, w stosunku do pozwanego nie zachodzą przesłanki z art. 409 k.c. skutkujące brakiem obowiązku zwrotu kwoty nienależnego świadczenia. Pozwany powinien był liczyć z obowiązkiem zwrotu wypłaconego mu wynagrodzenia, gdyż od początku winien mieć świadomość tego, że nie może być członkiem rady nadzorczej więcej, niż jednej spółki, o której mowa we w art. 4 ust. 1 ustawy kominowej. W tym zakresie przepis ten jest jasny i jego interpretacja nie nasuwa wątpliwości. Poza tym osobę pełniącą funkcję członka rady nadzorczej spółki kapitałowej obowiązuje podwyższona miara, profesjonalnej, staranności. Oceniając istnienie przesłanki braku świadomości obowiązku zwrotu, należy posłużyć się kryterium obiektywnym, tj. ocenić, czy przy zachowaniu tzw. należytej staranności pozwany mógł być świadomy, że pobrane świadczenie mu się nie należało. Wymagane i oceniane wzorce zachowań zależne są m.in. od wykonywanego zawodu i pełnionej funkcji, a wyższy stopień należytej staranności jest wymagany w przypadku osób, od których w związku z ich działalnością zawodową wymaga się większej znajomości przepisów, procedur organizacyjnych, czy finansowych. Decydująca jest nie sama świadomość nienależności świadczenia (subiektywny brak wiedzy), a powinność jej posiadania. Natomiast, to, że organy powodowej Spółki nie respektowały rygorów „ustawy kominowej”, których naruszenie zostało ujawnione dopiero przez Najwyższą Izbę Kontroli, nie usprawiedliwia powoływania się pozwanego na uchwały jej organu powołującego go na stanowisko w radzie nadzorczej

Dodatkowo, odnośnie do odprowadzonych przez stronę powodowa składek na podatek i ubezpieczenie zdrowotne pozwany nie wykazał, że nie jest obecnie wzbogacony, bowiem nie sposób przyjąć, że zaoszczędzone przez niego środki finansowe w tym zakresie (zobowiązania obciążały jego jako podatnika, a strona

powodowa jako płatnik miała je wyłącznie obowiązek przekazać właściwym organom) zostały przez niego zużyte. Zwiększyło to majątek pozwanego o te przekazane kwoty. Jeżeli bezpodstawne wzbogacenie polegało na zaoszczędzeniu określonych wydatków, to zobowiązany do zwrotu nie może się skutecznie bronić zarzutem utraty lub zużycia tej korzyści w taki sposób, że nie jest już wzbogacony z uwagi na postać tak ukształtowanego między stronami stanu bezpodstawnego wzbogacenia.

Apelacja pozwanego wniesiona od wyroku Sądu pierwszej instancji została oddalona wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 24 lutego 2015 r., który uznał za prawidłowe ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu Okręgowego.

Za nieuzasadniony uznał zarzut naruszenia prawa procesowego wskutek nieuzasadnionego, zdaniem apelującego, pominięcia wskazanych przez niego środków dowodowych zmierzających do wykazania, że pozwany nie jest wzbogacony kosztem powódki. Nie miały one znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. Samo udowodnienie wydatkowania otrzymywanych środków finansowych nie wyłącza obowiązku ich zwrotu na podstawie bezpodstawnego wzbogacenia w sytuacji istnienia po stronie wzbogaconego określonych oszczędności. Dopiero bowiem wyjaśnienie tej okoliczności wymaga oceny sytuacji majątkowej w relacji do ogółu przychodów pozwanego, a tego pozwany nie wykazał (art. 6 k.c.). Nadto o zakresie zwrotu świadczenia (w rozumieniu art. 409 k.c.) decyduje obiektywnie możliwość przypisania wzbogaconemu powinności przewidywania obowiązku zwrotu, a nie stan jego wiedzy. Dla żądania zwrotu wystarcza ocena, iż przekonanie wzbogaconego co do prawnej podstawy jej uzyskania nie było uzasadnione w świetle obiektywnych okoliczności.

Do ocenianej sytuacji nie miał zastosowania także art. 411 pkt 2 k.c. Zasadom współżycia społecznego czynią bowiem zadość świadczenia, co do których brak jest prawnego zobowiązania, lecz świadczącemu można przypisać moralny obowiązek wobec przyjmującego świadczenie.

Zdaniem Sądu drugiej instancji, art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 3 marca 2000 r. o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawa (jedn. tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 254 - dalej: „ustawa kominowa”) jest przepisem szczególnym wobec

art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne (jedn. tekst: Dz.U. z 2006 r. Nr 216, poz. 1584 ze zm. - dalej: „ustawa antykorupcyjna”). W myśl art. 6 ust. 1 ustawy antykorupcyjnej prezes zarządu spółki, w której udział Skarbu Państwa przekraczał 50% kapitału zakładowego (a taką pozycję zajmował pozwany w zarządzie P. jako spółki zależnej od spółki skarbowej) nie mógł być wyznaczony do więcej niż dwóch spółek prawa handlowego. Natomiast art. 4 ustawy kominowej przewiduje, że jedna osoba, która pełni obowiązki członka zarządu spółki, w której udział Skarbu Państwa przekraczał 50% kapitału zakładowego może być członkiem rady nadzorczej tylko w jednej spośród spółek wskazanych w art. 1 tej ustawy. Z powyższej relacji wynika zatem, że udział osoby będącej w sytuacji takiej jak pozwany mógł mieć miejsce w dwóch radach nadzorczych spółek prawa handlowego, ale tylko jedna spółka mogła być podmiotem wymienionym w art. 1 ustawy kominowej.

Przepisy ustawy kominowej mają bezwzględnie imperatywny charakter prawny. Stąd postanowienia aktów stanowiących podstawę nawiązania stosunków prawnych leżących u podstaw wypłaty wynagrodzenia miesięcznego (w tym art. 8 pkt. 8 ustawy kominowej) są nieważne z mocy prawa (art. 13 ustawy kominowej). Otrzymywane w tym zakresie świadczenie posiada zatem charakter nienależnego (art. 410 k.c.).

Odnosząc się do zarzutu naruszenia przepisów dotyczących przedawnienia roszczeń, wskazał, że świadczenie nienależne nie posiada charakteru okresowego. Podzielając ocenę Sądu pierwszej instancji, że roszczenie strony powodowej nie jest związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, wskazał, że przesądza o tym specyfika stosunku prawnego łączącego pozwanego, jako członka rady nadzorczej, ze stroną pozwaną, który obejmuje sprawy spółki. Pełnienie funkcji członka rady nadzorczej jest związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa, a to z kolei nie pozostaje w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą, nie polega bowiem na uczestnictwie w obrocie gospodarczym, nie prowadzi do wytwarzania dóbr materialnych, a także nie przynosi żadnego zysku. Nie wykazuje zatem cech działań pozostających w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej.

Sąd drugiej instancji nie podzielił także stanowiska pozwanego co do pracowniczego charakteru takiego roszczenia. Ustalenie wysokości wynagrodzenia członka rady nadzorczej (które nie jest koniecznym elementem sprawowania tej funkcji) może posiadać różne źródło. W sprawie nie wykazano faktów świadczącym o tym, że podstawą wypłaty tych należności był stosunek pracy pozwanego nawiązany na podstawie przepisów kodeksu pracy (art. 6 k.c.).

Odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 409 k.c., Sąd Apelacyjny wskazał, że funkcjonowanie w obrocie sprzecznych z prawem uchwał organów spółki handlowej (o powołaniu powoda w skład rady nadzorczej spółki), które nie zostały uchylone w trybie art. 252 k.s.h., wskutek pasywności „niezainteresowanych” podmiotów uprawnionych do zaskarżania uchwał sprzecznych z prawem, nie oznacza, że sprzeczne z prawem uchwały organów spółki z o.o. utrzymują się w stosunkach prawnych także wtedy, gdy szczególne względem prawa handlowego przepisy zawarte w ustawie „kominowej” przewidują sankcję bezwzględnej nieważności czynności opartych na sprzecznych z imperatywnymi rygorami wymienionej ustawy uchwał organów powodowej Spółki. Pozwanego ze względu na pełnioną funkcję członka zarządu Spółki P. obowiązywała podwyższona miara profesjonalnej staranności pracowniczey wymaganej na kierowniczym stanowisku pracy, która wyklucza legalność „nieświadomego” pobrania wynagrodzenia za udział w radzie nadzorczej strony powodowej, pomimo zakazu określonego w ustawie kominowej, co oznacza, że pozwany powinien był liczyć się z obowiązkiem zwrotu nienależnie uzyskanych korzyści przekraczających określone w tej ustawie limity maksymalnego wynagrodzenia za pracę (art. 409 k.c.).

Kwota wzbogacenia obejmuje także należności publicznoprawne. Świadczenia te związane były z zaliczkami na podatek dochodowy od osób fizycznych (art. 3 ust. 1 w zw. z art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (jedn. tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 361 ze zm.) oraz art. 84 ust. 1 w zw. z art. 66 ust. 1 pkt 35 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. Nr 164, poz. 1027). Oba świadczenia są ze sobą normatywnie połączone, skoro w ramach rocznych rozliczeń finansowych podatnika z pobranych zaliczek podatkowych odliczeniu podlegają składki na ubezpieczenie zdrowotne. Oznacza to,

że bezpośrednim beneficjentem świadczeń wypłacanych przez płatnika danin publicznych (w opisanym zakresie), jakim jest strona powodowa, był pozwany, któremu w świetle art. 72 i nast. ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (jedn. tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 749) w zw. z art. 24 ust. 6a ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jedn. tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 442) w odniesieniu do podatku dochodowego przysługuje droga administracyjna dla dokonania korekty dokonanych wcześniej rozliczeń podatku dochodowego za poszczególne lata. W konsekwencji zapłata obu świadczeń z tytułu danin publicznych przez płatnika, które to świadczenia docelowo łączyły się z obowiązkami publicznoprawnymi pozwanego, skutkują powstaniem roszczenia z bezpodstawnego wzbogacenia, które przysługują płatnikowi (stronie powodowej) wobec podatnika (pozwanego jako beneficjenta tych świadczeń). Doszło bowiem do zapłaty przez stronę powodową publicznoprawnego długu pozwanego, który z jednej strony zubożył stronę powodową, a z drugiej strony zapewnił korzyść majątkową pozwanemu.

Wyrok Sądu Apelacyjnego został zaskarżony w całości przez pozwanego skargą kasacyjną. W ramach podstawy kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. zarzucono naruszenie przepisów:

- art. 6 ust. 1 w zw. z art. 4 pkt 1 w zw. z art. 2 pkt 9 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne oraz art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 3 marca 2000 r. o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi poprzez ich błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że pozwany nie mógł zasiadać w radzie nadzorczej Spółki powódki;

- art. 405 i art. 410 k.c. poprzez ich błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, a w konsekwencji przyjęcie, że kwota wzbogacenia pozwanego kosztem powódki obejmuje należności publicznoprawne (podatki oraz składki ubezpieczeń społecznych);

- art. 118 k.c. poprzez jego niewłaściwe zastosowanie oraz art. 291 § 1 k.p., poprzez jego niezastosowanie i błędne przyjęcie, że termin przedawnienia roszczeń dochodzonych przez powódkę wynosi 10 lat.

Pozwany wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i jego zmianę przez oddalenie powództwa oraz zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów procesu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Według stanu prawnego obowiązującego w czasie, gdy pozwany pełnił funkcję prezesa spółki P., a zarazem był członkiem rad nadzorczych powodowej Spółki oraz Polskiego Wydawnictwa [...] S.A. obowiązywały dwie ustawy, tj. ustawa kominowa z dnia 3 marca 2000 r. i ustawa antykorupcyjna z dnia 21 sierpnia 1997 r. Nie ulega wątpliwości, że pozwany - abstrahując w tym miejscu uzasadnienia od wskazanych w skardze kasacyjnej przepisów zawartych w ustawie antykorupcyjnej - naruszył normę wyrażoną w art. 4 ust. 1 ustawy kominowej, zgodnie z którą jedna osoba może być członkiem rady nadzorczej tylko w jednej spośród spółek, o których mowa w art. 1 pkt 4-7. W art. 1 wymieniono kategorie podmiotów gospodarczych, do których ustawa ta ma zastosowanie. W szczególności, ma ona zastosowanie wobec jednoosobowych spółek prawa handlowego utworzonych przez Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 pkt 4), do spółek prawa handlowego, w których udział Skarbu Państwa przekracza 50% kapitału zakładowego lub 50% liczby akcji (art. 1 pkt 5), spółek prawa handlowego, w których udział jednostek samorządu terytorialnego przekracza 50% kapitału zakładowego lub 50% liczby akcji (art. 1 pkt 6) oraz spółek prawa handlowego, w których udział spółek, o których mowa w pkt 4-6), przekracza 50% kapitału zakładowego lub 50% liczby akcji (art. 1 pkt 7 - tzw. spółki pośrednio zależne od Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego). Zgodnie z art. 2, ustawa ma zastosowanie m.in. do kierowników jednostek organizacyjnych wymienionych w art. 1 pkt 1-13, a w szczególności prezesów (art. 2 pkt 1) i członków organów nadzorczych jednostek organizacyjnych wymienionych w art. 1 pkt 2-7, a w szczególności rad nadzorczych i komisji rewizyjnych (art. 2 pkt 7). Pozwany był prezesem spółki P., w której 100% udziałów posiadało Przedsiębiorstwo Wydawnicze [...] S.A., której jedynym akcjonariuszem był Skarb Państwa. Pozwany był więc prezesem spółki, o której mowa w art. 1 pkt 7 ustawy kominowej, tj. spółki

pośrednio zależnej od Skarbu Państwa. Jednocześnie był członkiem rady nadzorczej powodowej Spółki - która ze względu na to, że całość jej kapitału zakładowego należała do Centralnej Stacji [...] S.A. - jednoosobowej spółki Skarbu Państwa, zaliczała się do podmiotów wymienionych w art. 1 pkt 7 ustawy kominowej - oraz rady nadzorczej Polskiego Wydawnictwa [...] S.A. - jednoosobowej spółki Skarbu Państwa, a więc podmiotu wymienionego w art. 1 pkt 4 ustawy kominowej. Wbrew zarzutowi skargi kasacyjnej, wynikającej z art. 4 ust. 1 ustawy kominowej reguły, że jedna osoba, do której mają zastosowania przepisy tej ustawy, może być członkiem rady nadzorczej tylko w jednej spośród spółek, o których mowa w art. 1 pkt 4-7, nie modyfikował w stosunku do pozwanego przepis art. 6 ust. 2 ustawy antykorupcyjnej. Ustawa antykorupcyjna określa ograniczenia w prowadzeniu działalności gospodarczej przez osoby zajmujące kierownicze stanowiska państwowe, w rozumieniu przepisów o wynagrodzeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe, oraz przez sędziów Trybunału Konstytucyjnego (art. 1). Ustawa określa także ograniczenia w prowadzeniu działalności gospodarczej przez inne osoby szczegółowo określone w art. 2 tej ustawy, w tym pracowników jednoosobowych spółek Skarbu Państwa oraz spółek, w których udział Skarbu Państwa przekracza 50% kapitału zakładowego lub 50% akcji, zajmujących stanowiska: prezesa, wiceprezesa i członka zarządu (art. 2 pkt 9). Osoby wymienione w art. 1 i 2, w okresie zajmowania stanowisk lub pełnienia funkcji, o których mowa w tych przepisach, nie mogą m.in. być członkami zarządów, rad nadzorczych lub komisji rewizyjnych spółek prawa handlowego (art. 4 pkt 1). Jednocześnie w art. 6 ust. 1 przewidziano wyjątek od tego zakazu. Zakaz zajmowania stanowisk w organach spółek, o którym mowa w art. 4 pkt 1, nie dotyczy osób wymienionych w art. 2 pkt 1, 2 i 6-10, o ile zostały zgłoszone do objęcia takich stanowisk w spółce prawa handlowego przez: Skarb Państwa, inne państwowe osoby prawne, spółki, w których udział Skarbu Państwa przekracza 50% kapitału zakładowego lub 50% liczby akcji, jednostki samorządu terytorialnego, ich związki lub inne osoby prawne jednostek samorządu terytorialnego; osoby te nie mogą zostać zgłoszone do więcej niż dwóch spółek prawa handlowego z udziałem podmiotów zgłaszających te osoby. Jednocześnie, jak stanowi art. 6 ust. 2 ustawy antykorupcyjnej, osoby, o których

mowa w art. 2 pkt 1 i 2, mogą otrzymywać odrębne wynagrodzenie z tytułu sprawowania funkcji w spółce prawa handlowego, do której zostały wyznaczone jako reprezentanci Skarbu Państwa, na zasadach określonych w ustawie z dnia 3 marca 2000 r. o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi. Odnosząc powyższe regulacje do okoliczności sprawy należy zwrócić uwagę na to, że przepisy ustawy antykorupcyjnej w art. 2 pkt 9 - który ewentualnie mógłby mieć zastosowanie w stosunku do pozwanego - nie wskazują spółek pośrednio zależnych od Skarbu Państwa, takich, o których mowa w art. 1 pkt 7 ustawy kominowej. Wymieniają bowiem jedynie prezesów, wiceprezesów i członków zarządu jednoosobowych spółek Skarbu Państwa oraz spółek, w których udział Skarbu Państwa przekracza 50% kapitału zakładowego lub 50% liczby akcji. Spółka P., której prezesem był pozwany, nie była podmiotem wymienionym w art. 2 pkt 9 ustawy antykorupcyjnej, gdyż – według wiążących Sąd Najwyższy ustaleń – nie była to jednoosobowa spółka Skarbu Państwa, ani też spółka, w której udział Skarbu Państwa przekraczał 50% kapitału zakładowego lub 50% liczby akcji. W omawianej spółce 100% udziałów należało bowiem do spółki akcyjnej - Przedsiębiorstwa Wydawniczego [...]. Spółka akcyjna, w której chociażby 100% akcji należało do Skarbu Państwa, jest odrębnym od tego ostatniego podmiotem prawnym. Co najwyżej można w takim przypadku przyjąć, że Skarb Państwa jest rzeczywistym właścicielem danej spółki. Konstatacja ta nie uprawnia jednak do wnioskowania, że z tej przyczyny także do prezesów spółek pośrednio zależnych od Skarbu Państwa, tj. takich, w których spółki Skarbu Państwa mają ponad 50% udziałów lub ponad 50% akcji, ma zastosowanie art. 2 pkt 9 ustawy antykorupcyjnej, w a konsekwencji art. 4 pkt 1 z wyjątkiem określonym w art. 6 ust. 1 tej ustawy. Przepisy ustawy antykorupcyjnej mają charakter przepisów ograniczających wolność prowadzenia działalności gospodarczej. Z tej przyczyny należy wyklądać je ściśle. W konsekwencji pozwany nie mógł powoływać się na wyłączenie określone w art. 6 ust. 1 ustawy antykorupcyjnej, który nie miał do niego w ogóle zastosowania. Z tej przyczyny tylko ubocznie należy dodać, że przepisy obu ustaw dotyczą różnej materii, odpowiednio: ograniczenia prowadzenia działalności gospodarczej - ustawa antykorupcyjna oraz ograniczenia wysokości wynagrodzenia - ustawa kominowa. Dlatego stosunku pomiędzy tymi ustawami nie można

ujmować jako prostej relacji pomiędzy ustawą ogólną i ustawą szczególną. Jednak mimo odmiennego przedmiotu regulacji w istocie art. 4 ust. 1 ustawy kominowej wprowadza podobnego rodzaju ograniczenie prowadzenia działalności gospodarczej, jak art. 4 pkt 1 ustawy antykorupcyjnej i w tym zakresie mogą zachodzić sytuacje faktyczne podlegające unormowaniu zawartemu w obu wyżej wymienionych ustawach. Zakres regulacji art. 4 pkt 1, łącznie z wyjątkiem określonym w art. 6 ust. 2 ustawy antykorupcyjnej, jest znacznie szerszy od regulacji zawartej w art. 4 ust. 1 ustawy kominowej zarówno co do rodzaju podmiotów, do którego ma zastosowanie ograniczenie w prowadzeniu działalności gospodarczej (spółek prawa handlowego w rozumieniu art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy antykorupcyjnej), jak i form prowadzenia działalności gospodarczej (zakaz bycia członkiem zarządów, rad nadzorczych lub komisji rewizyjnych). Tymczasem art. 4 ust. 1 ustawy kominowej dotyczy jedynie ograniczenia bycia członkiem rady nadzorczej i tylko w jednej ze spółek, o których mowa w art. 1 pkt 4-7 tej ustawy. Podmiot objęty obu analizowanymi przepisami powinien zastosować się do ograniczeń wynikających z każdego z nich. Z tych przyczyn nie był uzasadniony zarzut naruszenia art. 6 ust. 1 w zw. z art. 4 pkt 1 w zw. z art. 2 pkt 9 ustawy antykorupcyjnej z dnia 21 sierpnia 1997 r. oraz art. 4 ust. 1 ustawy kominowej z dnia 3 marca 2000 r.

Ponieważ pozwany nie kwestionuje oceny Sądu, że spełnione przez stronę powodową na jego rzecz świadczenie należało kwalifikować jako świadczenie nienależne, to z tej przyczyny obowiązek jego zwrotu poddany jest regulacji art. 410 k.c., który stanowi przepis szczególny wobec ogólnego przepisu art. 405 k.c. określającego w takim przypadku jedynie zakres obowiązku zwrotu świadczenia. Naruszenie wymienionych przepisów pozwany wiąże z bezzasadnym, jego zdaniem, zasądzeniem od niego na rzecz strony powodowej kwoty obejmującej nie tylko wynagrodzenie netto wypłacone pozwanemu, ale także odprowadzone przez powoda jako płatnika składki na ubezpieczenie zdrowotne oraz zaliczki na podatek dochodowy. W ustalonych okolicznościach występują trzy podmioty: powodowa Spółka, pozwany oraz Zakład Ubezpieczeń Społecznych (w zakresie składek na ubezpieczenie zdrowotne) i Skarb Państwa - odpowiedni urząd skarbowy (w zakresie zaliczek na podatek dochodowy). Świadczenie w postaci zapłaty

składek na ubezpieczenie zdrowotne oraz zaliczek na podatek dochodowy nie zostaje spełnione bezpośrednio do rąk pozwanego, lecz zostało przekazane odpowiednio do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz właściwego urzędu skarbowego. Ogólnie rzecz ujmując, w stosunkach trójstronnych wskazuje się, że należy odróżnić przysporzenie (zapłatę) od świadczenia. To ostatnie wynika ze stosunku prawnego będącego przyczyną prawną przysporzenia. W stosunkach trójstronnych kondycja przysługuje między stronami świadczenia. Decyduje nie to, kto płacił i kto walutę otrzymał, lecz, to czyim kosztem i na czyją rzecz nastąpiło świadczenie. Uwzględniając przepisy, które regulują obowiązek i sposób oprowadzania przez płatnika składek na ubezpieczenie zdrowotne oraz zaliczek na podatek dochody należy dojść do wniosku, że oba świadczenia zostały spełnione kosztem strony powodowej na korzyść pozwanego.

Zgodnie z art. 66 ust. 1 pkt 35 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczenia opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (jedn. tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 164, poz. 1027 ze zm.), obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego podlegają członkowie rad nadzorczych posiadający miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Według zaś art. 84 ust. 1, składkę na ubezpieczenie zdrowotne opłaca osoba podlegająca ubezpieczeniu zdrowotnemu, z zastrzeżeniem art. 85 i 86. Artykuł 85 ust. 1 pkt 16 tej ustawy przewidywał, że za członka rady nadzorczej składkę jako płatnik oblicza, pobiera z dochodu ubezpieczonego i odprowadza podmiot, w którym działa rada nadzorcza. Przepis art. 87 ust. 1 stanowił, że osoby i jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 84-86, są obowiązane, bez uprzedniego wezwania, opłacić i rozliczyć składki na ubezpieczenie zdrowotne za każdy miesiąc kalendarzowy w trybie i na zasadach oraz w terminie przewidzianych dla składek na ubezpieczenie społeczne, a jeżeli do tych osób i jednostek nie stosuje się przepisów o ubezpieczeniu społecznym - w terminie do 15. dnia następnego miesiąca. Z powołanych przepisów wynika, że przekazanie przez płatnika składki zdrowotnej stanowiło realizację obowiązku samego pozwanego jako ubezpieczonego - członka rady nadzorczej. Płatność tej składki przez stronę powodową nastąpiła więc na korzyść pozwanego kosztem strony powodowej, która jako płatnik pokryła z własnych środków dochód uzyskany przez pozwanego, z którego odprowadzono

składki na ubezpieczenie zdrowotne. Jak wskazano w uzasadnieniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 kwietnia 2012 r., P 41/11 (OTK-A 2012, nr 4, poz. 41), w większości przypadków składkę oblicza, pobiera i odprowadza płatnik, który czyni to za osoby objęte obowiązkowym ubezpieczeniem zdrowotnym (ubezpieczonych). Dodać należy, iż z samego faktu odprowadzenia składek na ubezpieczenie zdrowotne pozwany nabył prawo do odniesienia korzyści wynikającej z art. 95 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczenia opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Zgodnie z tym przepisem, składka na ubezpieczenie zdrowotne podlega odliczeniu od podatku dochodowego od osób fizycznych - na zasadach określonych w ustawie z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych.

W przypadku, gdy składka została odprowadzona natomiast od świadczenia nienależnego, mamy do czynienia ze składką nienależną, której zwrot następuje na zasadach określonych w przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych, tj. ustawy z dnia 13 października 1998 r. (obecnie jedn. tekst: z 2015 r., poz. 121). Pojęcie nienależnie opłaconej składki nie zostało zdefiniowane w ustawie. Nie ulega jednak wątpliwości, że „nienależnie opłacona składka” nie stanowi obowiązkowego świadczenia w ramach stosunku ubezpieczenia społecznego. W piśmiennictwie uznaje się, że pojęcie to obejmuje zarówno przypadki, w których istniała podstawa prawna świadczenia składkowego, ale zostało ono spełnione w kwocie wyższej niż należna (nadpłata), jak również w przypadku opłacenia składki bez podstawy prawnej (por. uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2010 r., P 29/08, OTK 2010, nr 4, poz. 35). Zgodnie zaś z art. 24 ust. 6a, nienależnie opłacone składki podlegają zaliczeniu przez Zakład z urzędu na poczet zaległych lub bieżących składek, a w razie ich braku - na poczet przyszłych składek, chyba że płatnik składek złoży wniosek o zwrot składek, z zastrzeżeniem ust. 6c, 8 i 8d. W sprawie nie wykazano, aby strona powodowa jako płatnik składek złożyła wniosek o ich zwrot i go uzyskała, co ewentualnie mogłoby zmodyfikować zakres obowiązku zwrotu przez pozwanego tej części świadczenia.

Podobna ocena dotyczy odprowadzonych przez stronę powodową zaliczek na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych. Obowiązek podatkowy,

w myśl art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (obecnie jedn. tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 361 ze zm.), ciąży na osobach fizycznych od całości dochodów (przychodów). Płatnicy są obowiązani jedynie obliczać i pobierać w ciągu roku zaliczki na podatek dochodowy od osób, które uzyskują przychody (por. art. 31). W przypadku nadpłaty podatku - szczegółowo zdefiniowanego w art. 72 § 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (jedn. tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 613) - ma zastosowanie art. 76 § 1 tej ustawy, według której nadpłaty wraz z ich oprocentowaniem podlegają zaliczeniu z urzędu na poczet zaległości podatkowych wraz z odsetkami za zwłokę, odsetek za zwłokę od nieuregulowanych w terminie zaliczek na podatek, kosztów upomnienia oraz bieżących zobowiązań podatkowych, a w razie ich braku podlegają zwrotowi z urzędu, chyba że podatnik złoży wniosek o zaliczenie nadpłaty w całości lub w części na poczet przyszłych zobowiązań podatkowych. Z tych przyczyn Sąd Najwyższy w składzie obecnym przychylił się do stanowiska wyrażonego w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2009 r., V CSK 371/08 (nie publ.), że zapłata przez płatnika podatku dochodowego, który obciążał podatnika tego podatku, może oznaczać stan bezpodstawnego wzbogacenia podatnika kosztem majątku płatnika i uzasadniać roszczenie o zwrot zapłaconej kwoty podatku na podstawie art. 405 i nast. k.c. W uzasadnieniu tego orzeczenia także uznano, że obowiązek zapłaty podatku dochodowego obciążał podatnika, natomiast płatnik jest zobowiązany jedynie do obliczenia i pobrania podatku od podatnika i wpłaceniu go we właściwym terminie organowi podatkowemu. Jeżeli zatem taki podatek został już zapłacony przez płatnika, to otwiera się możliwość uzyskania zwrotu równowartości tego podatku przez płatnika podatku, skoro do zapłaty takiej doszło także w jego interesie. Taki stan rzeczy oznacza powstanie po stronie płacącego płatnika stanu zubożenia, natomiast po stronie podatnika - stanu wzbogacenia. Stan wzbogacenia następuje kosztem majątku płatnika podatku, ponieważ podatnik zaoszczędza wydatek odpowiadający równowartości zapłaconego podatku przez zubożonego. Okoliczności rozpoznawanej obecnie sprawy różniły się o tyle, że na skutek uznania wypłaconemu pozwanemu świadczenia za nienależne, za nienależne należało uznać także zaliczkę odprowadzoną na poczet podatku dochodowego od osób

fizycznych, jaki powinien zapłacić pozwany. Jednakże, jak wyżej wykazano, pozwany może zaliczyć kwotę nadpłaty na poczet innych należności albo otrzymać jej zwrot. W ustalonych okolicznościach nie można więc przyjąć, że pozwany nie uzyskał wzbogacenia wskutek spełnienia nienależnego świadczenia w kwocie obejmującej oprócz wynagrodzenia netto także równowartość odprowadzonych składek na ubezpieczenie zdrowotne i zaliczek na podatek dochodowy od osób fizycznych. W odniesieniu do argumentów zawartych w uzasadnieniu skargi kasacyjnej wskazać należy, że pozwany bezpodstawnie powołał się na stanowisko wyrażone m.in. w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2013 r., V CSK 63/12 (nie publ.). W orzeczeniu tym stwierdzono, że nienależnie zapłacone składki z określonego ważnego lub nieważnego stosunku ubezpieczenia nie nabywają charakteru świadczeń nienależnych organowi rentowemu w rozumieniu art. 410 k.c. także dlatego, że wszelkie należności opłacone tytułem składek na ubezpieczenie społeczne podlegają na wniosek ich płatników zwrotowi w terminach określonych w przepisach prawa ubezpieczeń społecznych. W konsekwencji należy zatem przyjąć, że przepis o nienależnym świadczeniu (art. 410 k.c.) nie ma zastosowania do żądania zwrotu nienależnie pobranej składki na ubezpieczenie emerytalne. Podzielając to stanowisko, należy jednak uściślić, że zostało ono wyrażone w relacji pomiędzy osobą ubezpieczoną a organem rentowym (por. również postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 21 października 2008 r., II UK 71/08, OSNP 2010, nr 7-8, poz. 104 oraz z dnia 24 marca 2011 r., I CSK 364/10, nie publ.).

Nie był wreszcie uzasadniony zarzut naruszenia art. 118 k.c. oraz art. 291 § 1 k.p. Oceny zarzutów naruszenia prawa materialnego dokonuje się na podstawie ustalonego w sprawie stanu faktycznego, którym, zgodnie z art. 398¹³ § 2 k.p.c., jest związany Sąd Najwyższy, rozpoznając skargę kasacyjną. W sprawie Sądy *meriti* nie ustaliły, aby powódkę i pozwanego łączył stosunek pracy, w ramach którego pozwany był członkiem rady nadzorczej. Z tej przyczyny nie można uznać za zasadnego zarzutu naruszenia art. 291 § 1 k.p. Za prawidłowe należy także uznać stanowisko Sądu drugiej instancji, że do roszczenia dochodzonego przez powódkę nie miał zastosowania 3-letni termin przedawnienia przewidziany w art. 118 k.c. dla roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej.

Wprawdzie celem spółki handlowej jest uczestniczenie w obrocie gospodarczym, a w konsekwencji dla dochodzonych przez nią roszczeń związanych z działalnością przez nią prowadzoną ma zastosowanie 3-letni termin przedawnienia, jednakże nie dotyczy to roszczenia dochodzonego w sprawie przeciwko pozwanemu. Należy bowiem uwzględnić, że roszczenie to nie było związane z prowadzoną przez powódkę działalnością gospodarczą polegającą na uczestnictwie w obrocie gospodarczym, lecz wynikało ze stosunku prawnego łączącego strony - spółkę i członka jej rady nadzorczej - podlegającego regulacjom przepisom k.s.h. Stosunek ten nie ma charakteru umownego, lecz jest szczególnym stosunkiem organizacyjnym (korporacyjnym). Również wypłata wynagrodzenia członkowi rady nadzorczej z tytułu pełnionej funkcji stanowi element treści stosunku organizacyjnego istniejącego między spółką a członkiem rady nadzorczej (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 2014 r., III CZP 104/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 110). Te elementy stosunku prawnego mają charakter wiodący, charakterystyczny dla relacji wewnętrznej między spółką i członkiem rady nadzorczej. Termin przedawnienia przewidziany dla roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej dotyczy relacji zewnętrznych podmiotu prowadzącego taką działalność, a więc związanych z uczestnictwem w obrocie gospodarczym.

Z tych względów skarga kasacyjna jako nieoparta na uzasadnionej podstawie podlegała oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 § 1 i 3 w zw. z art. 99, art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. oraz przepisów § 12 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 2 ust. 2 i § 6 pkt 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 490 ze zm.).

jw